

Vida Pavliček

Državni arhiv u Varaždinu

Trstenjakova 7

Varaždin

USTROJ ZAPISA MARIJATEREZIJANSKOGA URBARIJALNOG UREĐENJA NA PRIMJERU VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 930.253:347.236.2(497.5Varaždin)“17/18“

Izvorni znanstveni rad

Prikaz ustroja marijaterezijanskih urbarijalnih dokumenata ili zapisa na razini županije bitan je za cjelovito razumijevanje njihova sadržaja.¹ Posebno se to odnosi na ustroj zapisa koji su u tom postupku nastajali na razini sučija, odnosno mjesta u okviru sučija. Na temelju odredbi urbarijalnih naputaka, proučavanja povijesti pismohrane te uvidom u same zapise utvrđen je mjesni sustav njihova nastanka, označavanja i odlaganja u pismohrani. Prikazan je ustroj cjeline urbarijalnih zapisa na razini županije te ustroj zapisa unutar sučije kao osnovne provedbene jedinice. Ukazano je na načelnu istovjetnost dokumenata i sustava njihova nastanka i u drugim hrvatskim županijama. Navedeni su drugi fondovi koji postoje kao dopunski izvori za tu vrstu gradiva.

Ključne riječi: marijaterezijansko urbarijalno uređenje hrvatskih županija, Varaždinska županija, urbarijalni naputci, mjesno načelo provedbe postupka, sučije, mjesta u okviru sučija, ustroj cjeline urbarijalnih zapisa, vrste zapisa, ustroj zapisa na razini sučija, dopunski izvori

Uvođenje marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja na području hrvatskih županija

Urbarijalno uređenje jedna je od najvažnijih marijaterezijanskih reformi koja je u drugoj polovici 18. st. provedena gotovo na cijelom području Habsburške Monarhije.² Obuhvatilo je cjelinu urbarijalnih te dio ugovornih zemljišnih odnosa između podložnika i vlastelina. Provedeno je na javnopravnim osnovama tako da se

¹ Riječ »zapis« u ovom se radu koristi kao sinonim za pojam i riječ »dokument«.

² Ovaj rad, uz odgovarajuće izmjene i dopune, predstavlja dio doktorske disertacije *Arhivsko gradivo Terezijanske urbarijalne regulacije Varaždinske županije*. Doktorski rad pisan je pod vodstvom dr. sc. Josipa Kolanovića, a obranjen je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 27. lipnja 2012.

utvrdio minimum selišnoga zemljišta podložnika i gornje granice urbarijalnih davanja. Njegovom provedbom zaštićena je opstojnost podložnika radi osiguranja društvene stabilnosti, ali i redovitih poreznih prihoda države. Kako su u Ugarskom dijelu Monarhije podložnici ostali osnovni nositelji porezne obveze, imalo je urbarijalno uređenje na tom području osobito značenje.

Inicijalni pokušaj uređenja urbarijalnih odnosa za područje Banske Hrvatske predstavljalo je donošenje Privremenog urbara za Hrvatsku kraljevskim dekretom 1755. No Hrvatski sabor na temelju toga dokumenta nije uspio donijeti konačno rješenje urbarijalnoga pitanja gotovo dvadeset godina, te je bilo očito da novo urbarijalno uređenje i na tom području treba uvesti nalogodavnim putem.³

Bitan preduvjet za takav način rješavanja urbarijalnoga pitanja bile su upravne reforme koje su na području Kraljevine Hrvatske provedene šezdesetih godina 18. stoljeća. Reformom hrvatskih županija proširena je njihova samoupravna i upravna djelatnost te je uspostavljena neposredna odgovornost u provedbi kraljevskih odredbi. Dekretom je taksativno navedeno da su županije odgovorne i za zaštitu podložnika od prekomjernog iskorištavanja te uređenje urbarijalnih odnosa na temelju odredbi Privremenog urbara.⁴ Širi okvir za provedbu kraljevskih odredbi na zemaljskoj razini ostvaren je 1767. osnivanjem Kraljevskoga vijeća za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju (*Consilium regium in regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*) kao izvršnoga tijela vlasti neposredno podređenoga i odgovornoga Dvoru. Vijeće je, uz ostale svoje zadaće, trebalo kontrolirati urbarijalne odnose, paziti da se porezni obveznici, kontribuenti, ne opterećuju suvišnim davanjima te voditi nadzor nad djelovanjem županija i štititi podložnike od samovolje vlastelina.⁵ Spomenutim reformama stvoren je institucionalni okvir za provedbu upravnih poslova mimo djelokruga i utjecaja Hrvatskoga sabora, pa tako i za uvođenje urbarijalnog uređenja nalogodavnim putem.

U tom je smislu Hrvatskomu kraljevskom vijeću potkraj 1773. dostavljen dekret kojim kraljica Marija Terezija naređuje provedbu sustavnoga i jedinstvenoga urbarijalnog uređenja na području hrvatskih županija. U dekretu je navedeno da je potrebno »privremenu odredbu iz 1755. upotpuniti detaljnijim i sustavnim pravilima« te je određeno da se »i u ove gornje, hrvatske županije uvede sustavno, jedinstveno urbarijalno uređenje, onakvo, kakvo Kraljevina Ugarska danas već ima«. Dekretom kraljica dostavlja i »sve spise i upute pripremljene za urbarijalnu regulaciju županija Kraljevine Ugarske, kako one koji služe za upućivanje županija tako i dužnosnika koji će je provoditi, kao i samu uputu koju smo dali našem kralje-

³ Karaman, I. Postanak i značenje privremenog urbara za Hrvatsku iz godine 1755. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu* (Zagreb). 4 (1962), str. 51–78.

⁴ *Zaključci Hrvatskog sabora VIII (1759–1773)*. Filipović, I., Hrg, M., Križman, M. i Šojat, V. (prir.). Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1971. Str. 17: *O uređenju hrvatskih županija (De regulatione trium Croatiae Comitatum)*, točka 10.

⁵ Pandžić, M. Naputak za Hrvatsko kraljevsko vijeće iz 1767. g. i Nadopuna naputka iz 1770. g. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 19/20. (1976/1977), str. 191. Naputak..., čl. 9.

vskomu povjereniku ... radi pridržavanja prilikom uvođenja urbarijalnog uređenja».⁶

Prema dekretu uređenje se trebalo provoditi na području Križevačke, Varaždinske i Zagrebačke, a od 1776. i na području tad ustrojene Severinske županije.

Utjecaj odredbi urbarijalnih naputaka na tijek postupka i ustroj dokumentacije marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja

Kao upute za provedbu postupka dekretu su priloženi Naputak za kraljevske povjerenike izaslane u županije radi urbarijalnog uređenja (*Benigna instructio pro commissariis regiis in re urbariali ad comitatus exmissis deserviens*) i Naputak za županijske dužnosnike izvršitelje urbarijalnog uređenja (*Benigna instructio pro magistratualibus urbarialem regulationem exequentibus deserviens*).⁷

Naputkom za kraljevske povjerenike određeno je da postupak započinje imenovanjem i slanjem kraljevskoga povjerenika u svaku pojedinu županiju te njegovim sazivanjem prve županijske skupštine, koja će se baviti isključivo provedbom novoga urbarijalnog uređenja. Povjerenik je trebao predsjedati i radom povjerenstva za izradbu Klasifikacije zemljišta za cijelu županiju te je njezin prijedlog, kao ključan preduvjet za daljnju provedbu novoga urbarijalnog uređenja, trebao što prije predstaviti županijskoj urbarijalnoj skupštini.⁸

Prva velika županijska skupština Varaždinske županije, isključivo s temom provedbe urbarijalnog uređenja i pod predsjedanjem kraljevskoga povjerenika, održana je 18. travnja 1774., a u dokumentima se naziva Velika urbarijalna skupština Varaždinske županije (*Incltyi Comitatus Varasdinensis Congregationis generalis urbarialis*). Iako Naputkom to nije bilo izrijekom određeno, iz niza zapisnika vidljivo je da se za poslove urbarijalnog uređenja redovito održavaju posebne Velike i Male županijske skupštine, a urbarijalni se sporovi u svezi s provedbom novih odredbi rješavaju na posebnim županijskim sudbenim sjednicama. One se pak u dokumentima nazivaju urbarijalnim skupštinama i urbarijalnim sudbenim sjednicama. Prema razini i načinu razmatranja predmeta s kojima su se bavile odgovarale su postojećim županijskim skupštinama i sudbenim sjednicama. Od redovitih skupština i sudbenih sjednica razlikovale su se po tom što su se bavile isključivo urbarijalnim pitanji-

⁶ HR-HDA-12. Hrvatsko kraljevsko vijeće. A 107/1773. Dekret kojim se naređuje provedba urbarijalnog uređenja na području hrvatskih županija (24. rujna 1773)

⁷ Dalje: Naputak za kraljevske povjerenike i Naputak za županijske dužnosnike. Kao normativni tekstovi naputci su objavljeni u knjizi Vežić, M. *Urbar hrvatsko-slavonski*, Zagreb: Pravničko društvo u Zagrebu, 1882. Str. 3–61. Radi lakše dostupnosti u nastavku su citirani prema navedenoj knjizi. U prilogu dekreta iz 1773. danas je sačuvan samo Naputak za županijske dužnosnike. No postoji više primjeraka ovih uputa sačuvanih u drugim fondovima. Tako se u Državnom arhivu u Varaždinu čuva *Knjiga naputaka za provođenje marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja* (dalje *Knjiga naputaka*, HR-DAVŽ-876. 1.1.), u kojoj kao tiskanice postoje oba ključna naputka te svi u njima navedeni obrasci, tablice, proglassi i drugi pravni tekstovi potrebni za provedbu ovoga postupka.

⁸ Vežić, M. *Urbar hrvatsko-slavonski*. Zagreb: Pravničko društvo u Zagrebu, 1882. Str. 3, 5 i 6. Naputak za kraljevske povjerenike, čl. 1., 14. i 15.

ma, a njihovim je zasjedanjima stalno predsjedavao kraljevski povjerenik za urbarijalno uređenje na području Hrvatske. Može se reći da je na temelju spomenutih odredbi Naputka za kraljevske povjerenike započelo djelovanje tematski, a uvjetno rečeno i institucionalno, posebnih Velikih i Malih županijskih urbarijalnih skupština te urbarijalnih sudbenih sjednica.

Sljedeće bitne odredbe Naputka odnosile su se na obvezu izradbe popisa svih mjesta županije te obvezu županijskih dužnosnika provoditelja da u prikupljanju podataka o postojećem stanju podložničkih zemljišta i obveza izađu u svako pojedino mjesto, prikupe i popišu potrebne podatke za sve podložnike stanovnike toga mjesta. U popisu je za svako mjesto trebalo navesti, među ostalim, je li riječ o selu ili trgovištu te kojemu gospodaru ili gospodarima pripada.⁹

Tim odredbama ustanovljena je provedba marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja prema javnopravnomu sustavu mjesta, za razliku od privatnopravnoga mjesnog ustroja vlastelinstava. U slučaju hrvatskih županija mjesni pristup donekle je modificiran prikazom mjesta u okviru sučija kao osnovnih, najnižih upravnih jedinica. Takav pristup kraljevski je povjerenik Ivan Bacho od *Dezre* u izvješću 1780. dijelom obrazložio potrebom da se u okviru sučija sjedini postupak za veći broj vrlo malih mjesta.¹⁰

Naputak za kraljevske povjerenike odredio je i tijek dokumentacije koja je nastajala na razini mjesta. Dokumentaciju izradenu za pojedine sučije županijski su dužnosnici trebali dostavljati kraljevskom povjereniku radi revizije, revidirani zapisi trebali su biti »izneseni« na županijskoj skupštini te ovjereni potpisom županijskoga bilježnika i županijskim pečatom. Na temelju tih dokumenata dužnosnici izvršitelji sastavljali su izvješće o provedenom postupku te ga ovjeravali vlastitim potpisima i pečatima. Jedan primjerak ovjerenih i objavljenih dokumenata trebao je biti predan zemaljskomu gospodaru, drugi lokalnoj općini, tj. zajednici podložnika sučije ili mjesta u okviru sučije, treći županiji, a četvrti Kraljevskom namjesničkomu vijeću.¹¹ U našem slučaju to je značilo Hrvatskomu kraljevskom vijeću do kraja 1779., a nadalje Ugarskomu namjesničkomu vijeću.

⁹ Vežić, M. nav. dj. Str. 7. i 8: Naputak za kraljevske povjerenike, čl. 7. i 10. Za mjesnu određenost bitno je i tumačenje pojma *possessio*, koji u urbarijalnim zapisima treba prevoditi kao *selo*. Usporedbom zapisa koji su u ovom postupku nastajali istodobno na latinskom i hrvatskom jeziku vidljivo je da se za termin *possessio* u pojedinim latinskim tekstovima, iako znatno rjeđe, usporedo koriste i termini *pagus* i *villa*, a u hrvatskim tekstovima sustavno (u naslovima urbarijalnih tablica, člancima urbara koji govore o području na koje se urbar donosi, kao i očitovanjima podložnika) se koristi izraz *selo*. Ova jezična činjenica te sadržaj samih urbarijalnih zapisa i značenje pojedinih općih urbarijalnih odredbi pokazuju da u urbarijalnim zapisima latinski termin *possessio* u hrvatskom jeziku znači *selo*. Pravnu potvrdu za takav prijevod daje i zakonski članak 24. prvoga dijela pravnoga kodeksa feudalne epohe, Verböczyjeva *Tripartita*, koji pojam *possessio* tumači kao vlasništvo, upotrebu i upravljanje nekom pokretnom ili nepokretnom stvari, ali i u značenju sela (*possessionis appellatione villa significatur*). Vidi u Pavliček, V. nav. doktorski rad. Str. 43.

¹⁰ Vežić, M. nav. dj. Str. 94–95: Izvješće kraljevskog povjerenika Ivana Bacha o ispravicima urbara od 9. 8. 1780.

¹¹ Vežić, M. nav. dj. Str. 6–7: Naputak za kraljevske povjerenike, čl. 1.

Naputci za provedbu urbarijalnog uređenja naveli su i pravo podložnika da se žale na odluke vlastelinskih sudova u rješavanju urbarijalnih sporova uopće. Naputak za kraljevske povjerenike odredio je da se žalbe na provedbu novoga uređenja mogu podnijeti kako vlastelinskomu sudu tako i kraljevskomu povjereniku, koji je žalbe trebao objaviti na velikoj urbarijalnoj skupštini i što prije ih riješiti. Žalbe podložnika zbog povreda propisno sastavljenih novih urbara trebao je odmah preuzeti županijski sud. Sve parnice u urbarijalnim sporovima, bez obzira je li na njihovo rješenje postojala žalba ili nije, trebale su biti revidirane na županijskim sudbenim sjednicama.¹² Na njima su se trebali raspraviti i propisno sastavljeni urbari i ugovori koji su postojali prije provedbe novoga urbarijalnog uređenja. Novi ugovori o urbarijalnim odnosima podložnika i vlastelina trebali su se nadalje sklapati uz svjedočanstvo županije, a potom joj ih dostaviti na reviziju.

Naputak za županijske dužnosnike svojim je odredbama potvrdio mjesni pristup u provedbi novoga urbarijalnog uređenja te je donio detaljna obrazloženja za sastavljanje potrebnih dokumenata. Tako se u uputama za ispitivanje i bilježenje postojećih uvjeta življenja i urbarijalnih odnosa preko normiranog obrasca, tzv. Devet pitanja, u više navrata izrijekom navodi da županijski dužnosnici trebaju izaći »na lice mjesta«, skupiti suca mjesta i prisežnike, da ispitivanju trebaju nazočiti i ostali stanovnici mjesta jer jer je riječ o »popisivanju i uređenju čitavoga mjesta«. U drugom poglavlju, koje daje upute za izradbu popisa urbarijalnoga zemljišta podložnika, naveden je red kojim se iskazuju podložnici (stalni kmetovi, kmetovi slobodne selidbe, stalni inkvilini koji imaju kuće, subinkvilini bez kuća) te se upućuje na to da ako u jednom te istom mjestu ima više zemaljskih gospodara, za svakoga se trebaju iskazati stanovnici mjesta, njegovi podložnici, prema navedenom redu.¹³

I u mnogim drugim odredbama, kao u određivanju prava vinotočja, obračunu davanja od predija koji su ušli u sastav mjesta, pravima podložnika u korištenju šuma koje se nalaze na području mjesta i drugima, jasno je iskazano postojanje mjesta, sela ili trgovišta kao osnovne teritorijalne i pravne jedinice u okviru koje se vrši novo urbarijalno uređenje.

Može se reći da su odredbe Naputka za kraljevske povjerenike ustanovile institucionalni okvir provedbe postupka, tj. djelovanje zasebnih velikih i malih urbarijalnih skupština i urbarijalnih sudbenih sjednica, utvrdile princip neposredne provedbe postupka po mjestima, odredile tijek dokumentacije u tom dijelu postupka, ustanovile način rješavanja sporova u urbarijalnom postupku te naznačile moguće vrste i sadržaje zapisa. Naputak pak za županijske dužnosnike donio je detaljan opis i upute za način provedbe uređenja na razini pojedinih mjesta te detaljan opis i primjere provedbenih dokumenata. Time su odredbe naputaka utjecale i na oblikovanje marijaterezijanskih urbarijalnih zapisa kao posebne dokumenta-

¹² Vežić, M. nav. dj. Str. 8: Naputak za kraljevske povjerenike, čl. 25.

¹³ Vežić, M. nav. dj. Str. 23: Naputak za županijske dužnosnike, 2. poglavlje, čl. 3. točka 7.

cijske cjeline u spisovodstvu i pismohrani županije te na njihov sadržaj i unutarnji ustroj.

Povijesni prikaz sustava odlaganja urbarijalnih zapisa u pismohrani

Sređivanje pismohrane Varaždinske županije započinje u skladu s kraljevskim dekretom iz 1770. kojim kraljica naređuje da se djelatnost na sređivanju arhiva političko-upravnih tijela, a Županija ih je započela sređivanjem arhiva vjerodostojnih mjesta i protonotarskog arhiva, proširi i na županijske i gradske arhive. Za provedbu odluke neposredno je bilo zaduženo Hrvatsko kraljevsko vijeće koje je prosljeđivalo kraljevske odredbe, nadziralo i usmjeravalo tijek postupka te primalo i analiziralo izvješća županija i gradova o poduzetim radnjama. U izvješću Varaždinske županije vidljivo je da su u okviru pismohrane ustrojene serije: spisi županijskih skupština, sudski spisi i spisi županijskih činovnika.¹⁴ Taj ustroj bitno se odrazio i na sve buduće postupke sređivanja županijske pismohrane. Za daljnje promatranje rad na županijskoj pismohrani vrlo dobar povijesni pregled dao je profesor Varaždinske gimnazije Julije Janković u radu *Postanak i razvoj županijskog arhiva*. On spominje rad na sređivanju županijskoga arhiva, koji je od 1773. do 1781., prilikom preseljenja arhiva u novu županijsku zgradu, proveo županijski bilježnik Stjepan Črnko. On je, uz određene dopune, nastavio ustroj serija iz 1770. Tako i dalje prvi odjel čine zapisi županijskih skupština, treći odjel čine sudački zapisi, četvrti je sadržavao sudbene i službene zapise županijskih sudaca, a kao drugi odjel Črnko je ustrojio cjelinu urbarijalnih zapisa od 1774. nadalje. U Jankovićevu komentaru Črnkova rada razabire se utjecaj reforme županijskog ustroja iz 1759. na djelokrug hrvatskih županija, kao i utjecaj odredbi o marijaterzijanskom urbarijalnom uređenju na oblikovanje zasebne dokumentacijske cjeline urbarijalnih zapisa. Tako Janković navodi da se u trima sjeverozapadnim županijama (Zagrebačka, Varaždinska i Križevačka), s obzirom na to da »nisu još sasvim bile uređene«, na županijskim skupštinama do 1760. nisu raspravljala »pitanja gospodarska i posjednička (urbarska), po tom nisu ni držali tako zvane male (partikularne) skupštine, već samo glavne i instalacionalne pak uslijed toga nisu predmeti bili tako mnogovrstni«. Iz tog je razloga Črnko gradivo prvog odjela do 1760. stavio kao jednu cjelinu, a tek gradivo nakon 1760. podijelio na zapise velikih i malih skupština. Za drugi odjel, koji sadržava urbarske zapise, Janković navodi da počinje od 1774., »jer su od ove godine počeli uređivati u Varaždinskoj županiji i urbarske poslove, pak se i obdržavale urbarske sjednice«. ¹⁵ Sa stanovišta suvremenoga prikaza gradiva potrebno je napomenuti da se županija bavila urbarijalnim poslovima i prije 1774.¹⁶ Sačuvani zapisi o urbarijalnim poslovima, vjerojatno kao odraz sudbene reforme

¹⁴ Pandžić, M. *Arhivi i pismohrane u doba Hrvatskog kraljevskog vijeća (1767–1779)*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005. Str. 69–72.

¹⁵ Janković, J. *Postanak i razvoj županijskog arhiva*. II pogl. U: *Pabirci po povijesti županije Varaždinske*. Varaždin 1898. Str. 133–134.

¹⁶ Beuc, I. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527–1945)*. Zagreb 1969. Str. 83–84.

županija iz 1723. te upravne reforme hrvatskih županija iz 1759., postoje od 60-ih godina 18. stoljeća.¹⁷ No ti su zapisi pojedinačnoga karaktera i nisu uključeni u dokumentacijsku cjelinu urbarijalnih zapisa, koja počinje 1774. uvođenjem marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja te je odraz sustavnosti i obuhvatnosti toga postupka.

I u sljedećim popisivanjima gradiva Varaždinske županije urbarijalni zapisi od 1774. nadalje ostaju kao zasebna cjelina. Županijski arhivar Josip Plantak, nakon sređivanja koje je proveo 1794., navodi da urbarijalni odjel čine »zapisnici i akta urbarskih skupština i sjednica, koje su se sastajale od 18. travnja 1774. do 12. studenog 1793.«. Ivan Beischlag, županijski mjernik i prijašnji vojni časnik koji je 1809. imenovan za županijskog arhivara, držao je da arhiv treba podijeliti u tri odjela: juridički, politički i urbarski, te da bi svaki odjel trebao imati svoje elenke i registre.¹⁸ Ta podjela nije bitna novina u odnosu na razmišljanja prethodnih arhivara, čini se samo da je, u današnjem smislu, bila strukturno i funkcionalno jasnije izrečena te da ponovno ističe razinu zasebnosti urbarijalnih poslova i urbarijalnih dokumenata ili zapisa.

Novi naputci za sređivanje arhiva iz 1828. bili su dosta slični uputama iz 1798., prema kojima je radio J. Plantak. I nadalje su sudački, »juridički spisi« predstavljali zasebnu cjelinu, a politički su se dokumenti trebali sređivati prema skupštinskim zapisnicima. Urbarski zapisi trebali su se i dalje odlagati kao zasebna cjelina, ali sad kao jedna od gotovo četrdesetak manjih cjelina u okviru političkih spisa. U naputcima je bila izražena i namjera da se i sve mape registriraju i stave u arhiv. Prema Jankovićevu navodu ti su stavovi bili prihvaćeni, te je prema njima bilo dovršeno uređenje županijskog arhiva.¹⁹

U smislu ustroja županijskih zapisa u okviru osnovnih cjelina, pa tako i u okviru urbarijalnih zapisa, bitnu odredbu čine naputci za rad županijskoga spisovoditelja (*registratora*) sastavljeni 1798. Prema tim je naputcimatrebalo, uz ostalo, »političke zapise tako urediti da se slažu sa zapisnicima glavnih i malih skupština. Spisovoditelj je trebao za te dokumente sastaviti i »alfabetski repertorij (*register*)« odnosno kazalo.²⁰ Za urbarske spise, koji su već bili posebno odijeljeni, odbor upućuje registratora da po abecednom redu popiše imena svih posjednika i županija te da ih razdijeli po svima četirima sudbenim kotarevima.²¹

¹⁷ *Vodič kroz arhivsko gradivo*. Sv. XV. i XVI. Rukopis u Hrvatskom državnom arhivu. Zagreb 1964. Str. 2 i dalje.

¹⁸ Janković, J. nav. dj. Str. 143–144.

¹⁹ Janković, J. nav. dj. Str. 144–145.

²⁰ Kazalo je trebalo sastaviti »po brojevih (po poglavljih /*articuli*/ ne mora biti, jer jedno poglavlje ima češće više brojeva), pod kojima se je o njih u dotičnoj skupštini raspravljalo«. Janković, J. nav. dj. Str. 139. Ova je odredba jasnija ako se uzme u obzir da su brojevi kojima su označivani podnesci ili zapisi o kojima se raspravljalo pod jednim poglavljem tekli kontinuirano kroz sva poglavlja jednoga skupštinskog zapisnika. Tako je, u slučaju da je treće poglavlje završavalo podneskom pod brojem 10, prvi podnesak koji se raspravljao u sljedećem četvrtom poglavljju bio označen brojem 11.

²¹ Janković, J. nav. dj. Str. 139.

U izvješću o svom radu iz 1799. županijski arhivar J. Plantak navodi da je »sve knjige onako osnovao i upriličio, kako mu je naložila poznata deputacija«, a u izvješću iz 1800. veli: »Spise skupštinske, političke i ostale ... razvrstao sam kronološkim redom. Sve ove spise, počam o godine 1676. (starijih nema) razvrstao sam tako u fascikule (sadržajne svežnjeve, o. a.), da se na hrptu fascikula može čitati kakovi su zapisi i koje se skupine u njem nalaze.«²²

Može se zaključiti da je najvjerojatnije Plantakovim radom nastao današnji raspored dijela urbarijalnih dokumenata, koji su složeni uz zapisnike urbarijalnih skupština ili sjednica na kojima se o njima raspravljalo, a u to su vrijeme bili odloženi u posebne predmetne svežnjeve, fascikule, kao i pomoćne knjige. Najvažnija pomoćna knjiga za snalaženje među urbarijalnim zapisima jest Kazalo urbarijalnih zapisa (*Elenhus urbarialium*), koje postoji za razdoblje od 1774. do 1788. Urbarijalni zapisnici (*Prothocolum urbariale*) koji postoje kao uvezi za razdoblje od 1774. do 1785. te ponovno od kraja 1793., odnosno od 1798. do 1803., predstavljaju cjelovite prijepise zapisnika skupština i sjednica kao samostalnih dokumenata. Uvezi za 1787. i 1788., koji su evidentirani kao urbarijalni protokoli, po strukturi i sadržaju upisa predstavljaju dnevnik rada ili urudžbene zapisnike dokumenata iz jozefinske uprave, tj. *Amts Tage Buch* ili *Gestions Prothocoll*. S obzirom na činjenicu da je J. Plantak djelovao kao županijski arhivar do 1803., vjerojatno su i ti protokoli rezultat njegova rada.²³

Za unutarnji ustroj onoga dijela urbarijalnih zapisa koji je nastao u neposrednoj provedbi urbarijalnog uređenja po mjestima potrebno je spomenuti mišljenje županijskog arhivara I. Beischlaga iz 1809. On upućuje da urbarijalne zapise treba poredati po općinama te staviti u posebne korice s naznakom općine, tako da se odmah može znati na koju se općinu spisi odnose. Nadalje drži da bi i mape trebalo staviti u korice i popisati abecednim redom.²⁴ To razmišljanje vjerojatno je odraz činjenice da je Beischlag kao županijski mjernik sudjelovao u izradbi geometrijskih izmjera pojedinih mjesta prilikom urbarijalnog uređenja, te je bio svjestan činjenice da su zapisi neposredne provedbe urbarijalnog uređenja izvorno nastali i bili strukturirani prema mjestima. Na Beischlagov prijedlog Janković navodi da je poznato da su »i urbarski spisi bili prije uređeni i to po sjednicah urbarskih, koje su bile održavane prigodom glavnih i partikularnih skupština i to od g. 1781. ... Tako uređene vidimo iste spise još i danas pak po tom sudimo da se na Beischlagov prijedlog nije županija obazirala.«²⁵ Jankovićev stav vjerojatno je odraz nepoznavanja cjeline postupka marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja te činjenice da su spisi nastajali na razini mjesta u kasnijim postupcima, osobito u postupku razrješenja urbarijalnih odnosa u drugoj polovici 19. st. bili često korišteni, slabo vraćani na svoja mjesta, te se tako njihov prvotni ustroj u velikoj mjeri izgubio. No dio urba-

²² Janković, J. nav. dj. Str. 140.

²³ Janković, J. nav. dj. Str. 141.

²⁴ Janković, J. nav. dj. Str. 144.

²⁵ Janković, J. nav. dj. Str. 144, bilješka br. 1.

rijalnih zapisa nastalih na razini sučija ili mjesta u okviru sučija i danas se može naći uvezen u korice kako u fondu županije tako i u obiteljskim i vlastelinskim fondovima.

Posljednji obimniji zahvat u gradivo te pismohrane u okviru same županije proveo je Julije Janković 1892. i 1893. U prikazu tad utvrđenoga i sredenoga gradiva kao urbarijalne zapise nastale do 1850. naveo je pet urbarskih knjiga, i to »tri zapisnika od godine 1774. – 1803., jedan registar od godine 1774. – 1788.« i knjigu koju je naveo kao »urbarni napatuk«, a koju je datirao godinom 1774.²⁶ Za urbarijalne zapise navodi da je u njima zatečen »nekadanji stari nered«, i to iz vremena »kada su ovi spisi veoma rabljeni bili«. Zapise je našao u dvama navratima, te je dio smjestio u prvoj sobi, u kojoj je bilo gradivo do 1850., a drugi, naknadno nađeni dio, zbog nedostataka prostora u prvoj smjestio je u drugu sobu, iako je držao da bi najbolje bilo da su jedna cjelina.²⁷

U svom »Malom rukovodniku po arhivu«, danas bismo mogli reći topografskom inventaru, naveo je da u prvom dijelu županijskog arhiva (»A. Soba broj I. sadržaje spise od 1607–1850.«), »edu ostalim, postoje urbarski zapisi od 1778. do 1848., koji sadržavaju »poglavitno izvore starih urbara i katastra prošloga stoljeća i početka ovog«, tj. vjerojatno dijelom zapise neposredne provedbe urbarijalnog uređenja po mjestima. Nadalje spominje »šest velikih svežanja urbarskih sjednica« od 1774. do 1785., a među sudbenim spisima navodi »urbarske prizive«. U drugoj prostoriji u kojoj su bili smješteni zapisi od 1850. do 1875. samo kratko spominje da se tu nalaze »spisi urbarski od godine 1862. do 1871.«.²⁸

Prema tim dvama izvješćima o sređivanju arhiva, s kraja 18. i kraja 19. st., može se pretpostaviti da sama cjelina urbarijalnih zapisa, posebno do 1850., nakon njezina oblikovanja i izgradnje unutarnjeg ustroja potkraj 18. stoljeća, nije bila posebno sređivana niti škartirana, ali i da se dio tih zapisa, tj. oni koji se odnose na neposrednu provedbu postupka po mjestima, nalazio u velikom neredu, koji je prvotni sustav njihova odlaganja učinio neprepoznatljivim. Saznajemo i bitne podatke o načelnom pristupu sređivanju skupštinskih, političkih i sudbenih zapisa županije, a odraz tih principa možemo pratiti i na današnjem ustroju zapisa urbarijalnih skupština i sudbenih sjednica. O radu na ustroju zapisa nastalih u provedbi urbarijalnog uređenja na razini sučija postoje tek usputne napomene, kao ona Beischlagova s početka ili Jankovićeve s kraja 19. st., u kojima se može samo prepoznati da je riječ o tim zapisima.

Gradivo Varaždinske županije predano je Kraljevskomu državnomu arhivu u Zagrebu (danas Hrvatski državni arhiv) 1937. Prema podacima iskazanima u *Vodiču kroz arhivsko gradivo* iz 1964. može se zaključiti da je do 60-ih godina 20.

²⁶ Janković, J. nav. dj. Str. 148.

²⁷ Janković, J. nav. dj. Str. 155 i 156.

²⁸ Janković, J. nav. dj. Str. 160 i 162.

st. samo utvrđeno postojeće stanje gradiva te da su izrađeni vrlo detaljni popisi predmeta koji su rješavani na županijskim skupštinama.²⁹

Analiza ustroja cjeline urbarijalnih zapisa u fondu Varaždinske županije

Suvremeniji prikaz strukture i sadržaja gradiva fonda Varaždinske županije do 1850. dan je u *Sumarnom inventaru* izrađenom 2005. Cjelina urbarijalnih zapisa prikazana je kao serija pod nazivom Urbarijalni poslovi te obuhvaća gradivo od 1774. do 1847. u količini od 8 knjiga i 15 kutija zapisa.³⁰

U nastavku se daje kratak osvrt na ustroj urbarijalnih zapisa kao cjeline, a detaljnije se prikazuje ustroj zapisa iz vremena marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja, tj. od 1774. do 1785. Posebno detaljno prikazan je ustroj zapisa neposredne provedbe urbarijalnog uređenja po sućijama. Pregledom cjeline gradiva kao osnovni sustav odlaganja zapisa pokazuje se vezivanje dokumenata uz zapisnike urbarijalnih skupština i sudbenih sjednica na kojima su se ti dokumenti rješavali, sustav koji je u županijsku pismohranu uveden naputkom za registratora iz 1798. i koji predstavlja tipični dokumentacijski sustav pismohrana toga doba.³¹ Prema tomu sustavu urbarijalni su zapisi ustrojani od 1774. do 1785. te ponovno, nakon kratkoga razdoblja jozefinskih upravnih reformi, od 1793. do 1847.³² Funkcionalno povezan, a opet po logici nastanka i odlaganja samostalan, postoji od 1774. do 1785. i sustav zapisa neposredne provedbe postupka i provjere poštivanja novoga urbarijalnog uređenja ustrojen po sućijama. Za jozefinske uprave, od 1786. do 1789., postoji sustav odlaganja zapisa prema brojevima dnevnika, odnosno urudžbenih zapisnika toga doba (*Amts Tage Buch ili Gestions Prothocoll*), u tad jedinstvenu seriju urbarijalnih zapisa.

Kao prva dokumentacijska skupina u cjelini tih zapisa postoji knjiga koja se danas naziva *Urbarijalni naputak*, a izvorno nosi naziv *Regulationes urbariales in Comitatu Varasdinensi interventae ab anno 1774*. Taj je uvez po svom formalnom obliku knjiga, a sadržajno zbirka propisa i najvažnijih zapisa provedbe urbarijalnog uređenja na području Varaždinske županije. Knjiga sadržava opće naputke za provedbu urbarijalnog uređenja kao tiskanice, prijepise kraljevskih odluka o urbarijalnom uređenju, odnosno intimete koje je županiji dostavilo Hrvatsko kraljevsko vijeće, poslije Ugarsko namjesničko vijeće, izvatke najvažnijih odluka

²⁹ *Vodič kroz arhivsko gradivo*, sv. XV. i XVI. Rukopis u Hrvatsko državnom arhivu. Zagreb 1964.

³⁰ Serija Urbarijalni poslovi detaljnije je prikazana kroz podserije: Urbarijalni naputak 1774–1781, Urbarijalni zapisnici 1774–1803, Urbar posjeda Štefanec, Šemovec i Zamlaka 1774/1779. te Urbarijalni spisi 1774–1847. Kao pomoćna knjiga za snalaženje među zapisima navedeno je Kazalo urbarijalnih predmeta od 1774. do 1778. Dobrica, L. *Sumarni inventar Varaždinske županije (XIII. st.–1850.)*. Rukopis u Hrvatsko državnom arhivu. Zagreb 2005.

³¹ Janković, J. nav. dj. Str. 138.

³² Provjerom u Urbarijalnom zapisniku 1774–1793. ustanovljeno je da upisi postoje kontinuirano 1774–1785., a kao prva sljedeća upisana je velika urbarijalna skupština od 5. i sljedećih dana mjeseca kolovoza 1793. HR-HDA-32. Varaždinska županija (XIII. st.–1850). 3. Urbarijalni poslovi, 3.2. Urbarijalni zapisnici.

županijskih urbarijalnih skupština, obrasce upitnika i tablica, upute za sastavljanje dokumenata korištenih u provedbi postupka po pojedinim sučijama te popis i objašnjenje najvažnijih općih i konkretnih normativa provedbe urbarijalnog uređenja. U strukturi prikaza cjeline urbarijalnih zapisa opravdano je tu knjigu prikazati kao posebnu dokumentacijsku skupinu ili podseriju, te je, prema izvorniku i stvarnomu sadržaju, nazivati *Urbarijalne odredbe primijenjene u Varaždinskoj županiji od 1774. do 1781. godine*.

Kao sljedeću skupinu gradiva prema strukturnomu i funkcionalnomu principu moguće je prikazati knjige i zapise nastale radom županijskih urbarijalnih skupština i sjednica. Unutar te skupine, s obzirom na sadržaj i fizički oblik, kao posebna podskupina ističu se knjige Urbarijalni protokoli ili zapisnici (*Protobolum urbariale*). Te knjige sadržavaju cjelovite čistopise zapisnika Velikih i Malih urbarijalnih skupština te urbarijalnih sudbenih sjednica zapisane kronološki, onim redom kako su se održavale od 1774. do 1785. te ponovno od kraja 1793., odnosno kontinuirano od 1798. do 1803. Sjednice su navedene pod naslovom tijela koje je zasjedalo i s nadnevkom zasjedanja.

Usporedo s tim knjigama, ali za dulje razdoblje postoje zapisnici županijskih tijela kao fizički samostalni zapisi koji se mogu iskazati u trima podskupinama. Prvu čine zapisi Velikih urbarijalnih skupština za 1774–1785., 1797–1804., 1843. i 1847; drugu zapisi Malih urbarijalnih skupština 1779–1782., 1785. i 1800; a treću zapisi urbarijalnih sudbenih sjednica za 1776., 1793., 1817–1818.

U sve tri podskupine postoji navedeni sustav vezivanja dokumenata uz zapisnike sjednica tijela na kojima se o tim dokumentima raspravljalo. Zapisnici najčešće postoje sačuvani u konceptu i u čistopisu. Zajedno s priložima, tj. zapisima koji su rješavani na sjednici, bili su odlagani u posebnim papirnatim omotima, na kojima je napisan naziv skupštine i točan datum sjednice. Na poleđini svakoga zapisa naveden je naslov i datum sjednice na kojoj se rješavao, broj zapisa te njegov kratak sadržaj.³³ Kako su na Velikim urbarijalnim skupštinama usvajani i zaključci doneseni na Malim skupštinama, i njihovi su zapisnici zajedno s priložima često priloženi zapisnicima Velikih skupština.

Ovoj podskupini kao posebna podpodskupina mogu se pridružiti i Izvadci žalbi upućeni na rješavanje Velikim urbarijalnim skupštinama 1782–1784. U pravilu su to sažetci žalbi podložnika, a na poleđini svakoga zapisa ukratko je zabilježeno što je na skupštini odlučeno.

³³ Za sjednice održane od 1774. do 1785. i 1793. primjenjivao se sustav označivanja podnesaka koji je za svaku sjednicu počinjao od broja 1. U zapisnicima sačuvanim od 1798. do 1804. postoji sustav bilježenja podnesaka koji teče kontinuirano kroz sve sjednice i za više godina. Tako za ovo razdoblje niz brojeva podnesaka, u Protokolu i na samostalno sačuvanim zapisnicima, započinje prvim podneskom na sjednici od 22. lipnja 1798. te teče kontinuirano do broja 120, odnosno zadnjega podneska riješenoga na sjednici održanoj 29. studenoga i sljedećih dana 1802. Na prvoj sjednici održanoj 1803. brojevi podnesaka teku ponovno od broja 1. HR-HDA-32. 3. Urbarijalni poslovi, 3.2. Urbarijalni zapisnici i 3.4. Urbarijalni spis: Spisi urbarijalnih skupština.

Podskupinu zapisnici Malih urbarijalnih skupština čini dio samostalno sačuvanih zapisnika malih skupština, te je iz navedenoga razloga podskupina sadržajno i vremenski necjelovita. Tu i sljedeću podskupinu, tj. Urbarijalne sudbene sjednice, prema već opisanomu sustavu čine zapisnici sjednica i pripadajući dokumenti.

Posebnu podskupinu čine zapisi 1786–1788. Taj dio urbarijalnih zapisa nastao je za jozefinskih upravnih reformi, tj. u vrijeme kad županije nisu djelovale preko županijskih skupština. Dokumenti su označeni brojevima onodobnoga urudžbenog zapisnika (*Amts Tage Buch* ili *Gestions Prothocoll*), a nose i broj »Urbarijalnog fascikla«, odnosno jedinstvene serije u koju su urbarijalni spisi tada odlagani. Nastali su nakon dovršenja terezijanskoga urbarijalnog uređenja te uvođenja jozefinskih reformi na području urbarijalnih odnosa 1785. Sačuvani su dokumenti 1786–1787., a uz dokumente za 1787. i 1788. postoje i spomenuti dnevnicu ili onodobni urudžbeni zapisnici.

Posebno je potrebno iskazati i osnovnu pomoćnu uredsku knjigu za snalaženje među urbarijalnim zapisima u spisovodstvu županije, tj. Kazalo urbarijalnih zapisa (*Elenchus urbarialium*) 1774–1788. Knjiga je mješovito kazalo urbarijalnih zapisa, abecedno poredanih prema imenu osobe ili mjesta, odnosno nazivu pojma, a odnosi se na zapise koji su rješavani na urbarijalnim skupštinama i sudbenim sjednicama te na zapise nastale za jozefinskih reformi. Unutar jednoga slova kronološki su navedeni predmeti za sve godine na koje se kazalo odnosi. Kazalo donosi podatke u šest stupaca. Prvi stupac, Zapisnički broj podneska (*Numerus protocolaris exhibitorum*), predstavlja tekući broj pod kojim je zapis zabilježen u nizu svih zapisa o kojima je raspravljano na određenoj sjednici. U drugi stupac, Naziv podneska (*Nomen capitale exhibitorum*), upisivano je ime mjesta, rjeđe osobe, ili naziv pojma pod kojim je iskazan cijeli predmet, današnjim rječnikom ključna riječ u podnesku ili zapisu. Događalo se da jedan podnesak bude iskazan pod više ključnih riječi, što omogućuje dolazak do istoga sadržaja s različitih aspekata promatranja predmeta. U stupcu pod naslovom Sažetak podneska (*Extractus exhibitorum anni...*) slijedi kratak opis sadržaja koji se veže na prvu, ključnu riječ iskazanu u prethodnom stupcu. U stupcu Skupština na kojoj je podnesak prihvaćen (*Congregationis a quibus assumpta*) donosi se podatak o tom koje je tijelo rješavalo podnesak ili zapis. Ako je to bila Velika urbarijalna skupština, korištena je kratica GCU (*Generalis Congregatio urbarialis*), ako je pak podnesak bio rješavan na Maloj urbarijalnoj skupštini, korištena je kratica PC (*Particularis congregationis*), a ako je bio rješavan na sudbenoj sjednici, zapisalo se Sedria (*Sedes iudiciaria*). Ispod tih kratica stoji i datum kad je započelo zasjedanje skupštine ili sudbene sjednice. U stupcu Broj poglavlja (*Numerus paraggraphi aut articuli*) slijedi broj poglavlja, odnosno članka pod kojim je navedeni podnesak rješavan i zapisan u zapisnik sjednice županijskoga tijela. U posljednjem stupcu naslovljenu Ostaje u (*Manet in*) navedeno je gdje je zapis odlagan. U tom stupcu zapisivano je *Cong. actis*, tj. *Congregationis actis*, za dokumente velikih i malih

županijskih urbarijalnih skupština, ili *sedriae actis*, za dokumente županijskih urbarijalnih sudbenih sjednica.

Za jozefinske se uprave u prvi stupac Kazala, Zapisnički broj podneska, upisivao broj koji je dokument dobio u onodobnom urudžbenom zapisniku, u drugi i treći stupac upisivala se, kao i prije, ključna riječ, koju slijedi sadržaj dokumenta. Stupac u koji se dosad upisivalo tijelo na kojem je zapis bio rješavan ostaje prazan, a u stupac Broj poglavlja ili članka (*Numerus paragraphi aut articuli*) ponovno se, kao i u prvom stupcu, upisivao broj dokumenta iz urudžbenoga zapisnika. U zadnjem supcu, nekoć Ostaje u (*Manet in*), u kojem se navodilo gdje je dokument odložen, sad je pisalo *Fasciculus Urbarialis*, tj. Urbarijalni svežanj, suvremenom arhivističkom terminologijom predmetni smotak, odnosno fizički sjedinjena funkcionalno sadržajna cjelina.³⁴

Podatci iskazani u Kazalu upućuju na to da su urbarijalni zapisi koji su se rješavali na županijskim tijelima prema načinu odlaganja u pismohrani od 1774. do kraja 1785. činili dvije podserije: podseriju zapisa županijskih urbarijalnih skupština i podseriju zapisa županijskih urbarijalnih sudbenih sjednica. Od 1786. do 1790. urbarijalni su zapisi činili jedinstvenu seriju, a od 1793. ponovno postoje posebno sačuvani zapisi urbarijalnih skupština i zapisi urbarijalnih sudbenih sjednica.

Prema odredbama urbarijalnih naputaka, saznanjima iz povijesti pismohrane te uvidom u samu dokumentaciju moguće je kao posebnu skupinu utvrditi urbarijalne zapise marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja nastale na razini sučija, odnosno mjesta u okviru sučija 1774–1785. Sustav nastanka, označivanja i odlaganja zapisa odraz je mjesnoga pristupa u provedbi postupka na razini sučija kao osnovnih provedbenih cjelina te vremenskoga slijeda nastanka dokumenata određenog u urbarijalnim naputcima. Iako su u konačnici kao cjeline za pojedine sučije ti zapisi bili službeno prihvaćani na Velikim urbarijalnim skupštinama, može se reći da prema strukturno funkcionalnomu principu predstavljaju posebnu dokumentacijsku skupinu pod naslovom Zapisi marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja na razini sučija 1774–1785. Nakon dovršenja i službenoga prihvaćanja primjerak zapisa davao se zainteresiranim stranama, tj. vlasteli i zajednicama podložnika, jedan se primjerak trebao dostaviti Hrvatskomu kraljevskom vijeću, odnosno poslije Ugarskomu namjesničkomu vijeću, a jedan se odlagao u županijsku pismohranu.³⁵

Ovi zapisi i danas dijelom postoje samostalno te imaju zaseban ustroj i nose posebne registraturne oznake. Dio tih zapisa postoji i kao prilog zapisnicima kasnijih sjednica urbarijalnih skupština i sudbenih sjednica. Na temelju navedenoga može se stvoriti virtualan prikaz strukture dokumentacijske cjeline urbarijalnih zapisa Varaždinske županije.³⁶

³⁴ HR-HDA-32. 4.5. Obavijesna pomagala, 5. Kazalo urbarijalnih predmeta 1774–1788.

³⁵ Vežić, M. nav. dj. Str: 6. i 7: Naputak za kraljevske povjerenike, čl. 18.

³⁶ Zapisi nastali radom županijskih urbarijalnih tijela te u provedbi postupka na razini sučija nisu iskazani u tehničkim jedinicama jer predložena struktura dijelom ne prati današnji sustav zapisa u fondu.

Prijedlog strukturiranja / Virtualni plan sređivanja arhivskoga gradiva urbarijalnog uređenja Varaždinske županije:

1774/1847.

1. **Urbarijalne odredbe primijenjene u Varaždinskoj županiji od 1774. do 1781.**
Regulationes urbariales in Comitatu Varasdinensi interventae ab anno 1774. 1 knj.
2. **Rad županijskih urbarijalnih tijela 1774/1847.**
 - 2.1. **Urbarijalni zapisnici** *Prothocolum urbariale* 1774–1785., 1793., 1798–1803. 2 knj.
 - 2.2. **Velike urbarijalne skupštine 1774–1785., 1797–1804., 1843. i 1847.**
 - 2.2.1. Zapisnici sjednica i pripadajući zapisi
 - 2.2.2. Izvadci žalbi upućenih na rješavanje Velikoj urbarijalnoj skupštini 1782–1784.
 - 2.3. **Male urbarijalne skupštine 1779–1782., 1785. i 1800.**
Zapisnici sjednica i pripadajući zapisi
 - 2.4. **Urbarijalne sudbene sjednice 1776/1793., 1817–1818.**
Zapisnici sjednica i pripadajući zapisi
 - 2.5. **Urbarijalni zapisi 1786–1788.**
 - 2.5.1. Zapisi odloženi prema brojevima urudžbenoga zapisnika (*Amts Tage Buch*) 1786–1787.
 - 2.5.2. Urudžbeni zapisnici (*Amts Tage Buch*) 1787–1788. 3 knj.
 - 2.6. **Kazalo urbarijalnih zapisa** *Elenchus urbarialium* 1774–1788. 1 knj.
3. **Zapisi marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja na razini sučija 1774–1785.**
 - 3.1. **Zapisi provedbe marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja 1774–1784.**
 - 3.2. **Zapisi provjere poštivanja i ispravaka urbarijalnog uređenja 1780–1782.**
 - 3.3. **Urbarijalni obračuni iz kasnijih godina 1783–1785.**
 - 3.3.1. Urbarijalni obračuni 1783–1784.
 - 3.3.2. Urbarijalni obračuni 1785.

Ustroj urbarijalnih zapisa nastalih na razini sučija

S obzirom na poslove koji su u postupku urbarijalnog uređenja ostvarivani na razini sučija od 1774. do 1785., gradivo je prikazano u trima osnovnim podskupinama. To su: Zapisi provedbe marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja 1774–1784., Zapisi provjere poštivanja i ispravaka novoga urbarijalnog uređenja 1780–1782. te Urbarijalni obračuni iz kasnijih godina 1783–1785. Zapisi prvih dviju podskupina odraz su neposrednog uvođenja marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja.

S obzirom na njihove osobitosti i složenosti te s obzirom na činjenicu da predstavljaju sustavne i ujednačene izvore koje je u našoj historiografiji potrebno cjelovito prikazati, u nastavku rada posebno su strukturno i funkcionalno obrađeni.

Osnovni mjesni pristup u nastanku i odlaganju tih zapisa utvrđen je na temelju odredbi urbarijalnih naputka, a dijelom je prilagođen konkretnim prilikama na području hrvatskih županija prikazom mjesta u okviru sučija. Za područje Varaždinske županije sustav sučija, odnosno mjesta u okviru sučija, prikazan je 1774. u dokumentu Klasifikacija mjesta Varaždinske županije. U četirima tadašnjim županijskim kotarevima (Donjopoljski, Gornjopoljski, Donjozagorski i Gornjozagorski kotar) zabilježeno je 136 sučija, u okviru kojih je iskazano 334 naselja, uglavnom sela, pet trgovišta i jedna zajednica slobodnjaka. Popis je doraden 1776., a u konačnom je obliku, pod nazivom Klasifikacija mjesta Varaždinske županije,³⁷ usvojen 1777.

Prilikom izradbe prvoga popisa 1774. svaka je sučija navedena pod određenim brojem, poslije nazvanim Broj urbarijalnoga popisa (*Numerus consignationis urbarialis*). U konačnoj verziji Klasifikacije iz 1777. sučije su redane prema drugomu nizu brojeva pod nazivom Brojevi provjere sela (*Numerus rectificationis possessionum*). Uz njih su bile navedene i slovne oznake za svako mjesto, selo ili trgovište, u okviru sučije. U drugom stupcu te Klasifikacije ponovno su navedeni Brojevi urbarijalnoga popisa. No u cijelom su postupku, od 1774. do 1784., svi zapisi nastali za pojedinu sučiju u provedbi urbarijalnog uređenja označivani brojem urbarijalnoga popisa prema rješenju iz 1774. Može se reći da je cijeli predmetni spis, tj. cjelina zapisa koji su nastajali od početka do kraja toga postupka za pojedinu sučiju, uz navođenje imena sučije o kojoj je bilo riječ, nosio *Broj urbarijalnoga popisa* kao svoju osnovnu registraturnu oznaku. Po sučijama i pod spomenutim brojevima provedeni su i postupci provjere i ispravka urbarijalnih spisa od 1780. do 1782., pa i onda kad je u pojedinim slučajevima, od 1780. nadalje, došlo do razdiobe sučija.

Po svojoj unutarnjoj strukturi i osnovnim značajkama dokumenti marijatezizijanskoga urbarijalnog uređenja korišteni u postupku na razini sučija, odnosno mjesta u okviru sučija, tipizirani su upitnici, tablični prikazi, izvješća te normativni tekstovi, a sporadično su sačuvani i slikovni prikazi, tj. urbarijalne karte. Za razumijevanje njihova ustroja u okviru sučija kao osnovnih provedbenih cjelina potreb-

³⁷ Klasifikacija mjesta Varaždinske županije, *Classificatio locorum in clyti Comitatus Varasdinensis*, u konačnom je obliku usvojena na Velikoj urbarijalnoj skupštini 21. travnja 1777. Svrha dokumenta bila je iskazati klasu zemljišta za svako mjesto Varaždinske županije. Dokument predstavlja prvi poznati cjeloviti popis mjesta Varaždinske županije koji prati njezin javno-pravni mjesni ustroj na najnižoj razini, tj. prikazuje mjesta po županijskim kotarevima ustrojena u sustav sučija. Osim osnovnoga mjesnog pristupa u pojedinim je slučajevima osnova za iskazivanje podložnika i njihovih zemljišta u okviru pojedine sučije bio njihov pravni položaj. Npr. stanovnici trgovišta Petrijanec koji su bili obični kmetovi iskazani su u zapisima za Sučiju Majerje, za razliku od »gradana« trgovišta, koji su iskazani u posebnoj cjelini Trgovište Petrijanec. HR-HDA-32. 3.1. Urbarijalni naputak, str. 257–270.

no je navesti sve dokumente slijedom njihova nastanka te prikazati njihovu povezanost s određenim fazama uvođenja novoga urbarijalnog uređenja.

U nastavku prikazan popis dokumenata nastao je na temelju odredbi urbarijalnih naputaka, županijskih odluka o pojedinim postupcima i primijenjenim dokumentima te uvidom u same zapise. Predstavlja idealan popis koji načelno slijedi kronološki nastanak pojedinih dokumenata i prikazuje sve dokumente koji su mogli biti korišteni u postupku. Dijelom, u smislu redanja dokumenata, popis je prilagođen potrebama objavljivanja gradiva u ediciji Marijaterzijanski urbari Varaždinske županije 1774–1784. Radi bolje preglednosti i lakše identifikacije, a i s obzirom na činjenicu da je riječ o tipskim dokumentima, u popisu je svakomu dodijeljen stalni redni broj prema mjestu u kronološkom nizu.

Evo popisa dokumenata ili zapisa urbarijalnog uređenja na razini sučija, odnosno mjesta u okviru sučija:

1. Zapisi provedbe marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja 1774–1784.

1. Očitovanja stanovnika na Devet pitanja (*Fassiones incolarum possessionis ... ad Novem puncta interrogatoria*)

2. Urbarijalni popis stanovnika (*Urbarialis conscriptio incolarum possessionis...*)

3. Popis krčevina (*Conscriptio extirpaturarum possessionis...*)

4. Popis vinograda (*Connotatio vinearum possessionis...*)

5. Popis i ispitivanje činženjačkih zemljišta (*Conscriptio et investigatio fundorum censuisticorum in possessione...*)

6. Popis pustoselina (*Conscriptio desertarum possessionis...*)

7. Popis gornjaka i ispitivanje davanja gornoga prava (*Conscriptio montanistarum possessionis ... et cognitio praestationum iuris montani...*)

8. Popis vinograda nakon utvrđivanja gornih davanja (*Connotatio vinearum possessionis...*)

9. URBAR te Dodatak Urbaru (*Urbarium te PRIDAVEK illiti k prvo stampanu urbarialszkomu redu ali regulaty szpadajuchi nekojeh dole popisaneh punctumov ali delov rasztochnachenye*) i/ili urbarijalni ugovori (*Contractus urbarialis*)

10. Popis zemljišta dodijeljenih kmetovima radi nadopuna selišnih pripadnosti prilikom uređenja selišta (*Connotatio redintegrationis appertinentiarum infrasertis possessionis ... colonis in adiustationem sessionis assignatarum*)

11. Urbarijalna tablica (*Tabella urbarialszka*) ili Popis davanja posebnih vrsta podložnika

12. Obračun urbarijalnih zaostataka i prihoda, izuzevši rabotu, utvrđen prilikom provedbe urbarijalnog uređenja (*Computus restantiarum et obventionum urbarialium et extra robotalium inter incolas possessionis ... et dominia eorum terrestria ... occasione urbarialis executionis innibus*)

13. Pomoćne tablice nastale prilikom uređenja selišta i popisi selištnih šuma

13.1. Popis livada pripisanih zemljištima od kojih će podložnici davati devetinu u naturi (*Consignatio pratorum in sortem terrarum imputatorum a quibus subditi nonam in natura praestabunt...*)

13.2. Popis zemljišta pripisanih livadama prilikom uređenja selišta od kojih podložnici neće davati devetinu (*Consignatio terrarum in adiustationem pratorum imputatorum/assignatorum a quibus subditi nonam non praestabunt...*)

13.3. Popis vlastelinskih zemljišta dodijeljenih stanovnicima prilikom uređenja selišta (*Consignatio fundorum dominalium infrascriptis possessionis ... incolis in redintegrationem sessionum assignatorum*)

13.4. Popis zemljišta preostalih nakon uređenja pojedinih selišta te pripisanih selištima drugih podložnika (*Consignatio fundorum a redintegratione sessionum remansorum et aliis subditis in redintegrationem assignatorum*)

13.5. Popis zemljišta preostalih nakon uređenja selišta od kojih se uzimaju davanja (*Consignatio fundorum a redintegratione sessionum remansorum a quibus praestationes obveniunt*)

13.6. Popis selištnih šuma izrađen u skladu s Kraljevskom odlukom od 21. travnja 1777. (*Connotatio et investigatio respectu sylvarum in conformitate benignae resolutionis regiae die 21. Aprilis anno 1777. emanatae sub urbariali executione per nos infrascriptos in possessione ... facta*)

13.7. Popis selištnih šuma od kojih se daje urbarijalna radna daća ili njoj odgovarajuća novčana daća (*Consignatio sylvarum conformitate benignae resolutionis regiae robottis urbarialibus aut his correspondenti censui obnoxiarum*)

14. Izvješće županijskih dužnosnika izvršitelja o provedenom postupku i osobitostima mjesta (*Testimoniales / Relatio executionalis*)

15. Geometrijske izmjere selištnih zemljišta podložnika (*Dimensiones geometricae terrarum sessionalium*)

2. Zapisi provjere poštivanja i ispravka novoga urbarijalnog uređenja 1780–1782.

16. Urbarijalni obračun obveza koje proizlaze iz urbarijalnog ispravka i stvarnih podložničkih davanja za 1780. i 1781. te odatle izvedenih naknada (*Computus urbarialis competentiarum ex correctione urbariali obvenientium et effectivarum subditalium pro annis 1780. et 1781. praestationum ac exinde erutarum bonificandorum bonificationum*) 1782.

17. Izvješće županijskih dužnosnika o provjeri i ispravcima urbarijalnog uređenja za pojedinu godinu (*Relatio super annuali investigatione urbariali pro anno...*)

Dodatni zapisi provedbe urbarijalnog uređenja

18. **Opće zabrane** (*Puncta generalium prohibitorum, na hrvatskom Obchinszka prepoved kjasze po kralyesztvu publicirati y razglasziti mora*)

19. **Urbarijalne karte pojedinih mjesta** (*Mappa possessionis...*).³⁸

U početnoj fazi postupka nastaju zapisi koji prikazuju zatečeno stanje urbarijalnih, a dijelom i ugovornih odnosa te zemljišnih posjeda podložnika prije provedbe urbarijalnog uređenja. To su: 1. Očitovanja stanovnika na Devet pitanja, 2. Urbarijalni popis stanovnika, 3. Popis krčevina, 4. Popisi vinograda sastavljeni prije provjere i utvrđivanja gornih davanja, 5. Popis i ispitivanje činženjačkih zemljišta, 6. Popis pustoselina te 7. Popis gornjaka i ispitivanje davanja gornoga prava.³⁹ Izrađivani su u pravilu jedinstveno za sva mjesta u okviru jedne sučije. Zbir tih dokumenata (ponajprije 1. Očitovanja stanovnika na Devet pitanja i 2. Urbarijalni popis stanovnika) izrađenih za sva mjesta u županiji omogućio je utvrđivanje sustava klasa zemljišta za županiju u cjelini, kao i za svako pojedino mjesto.⁴⁰ Na temelju klase zemljišta te ostalih podataka o uvjetima života u pojedinom mjestu određivao se sastav cijeloga selišta za pojedine sučije, odnosno mjesta u okviru sučija, ili čak za dijelove područja nekoga mjesta, kao osnovni normativ za uvođenje novoga urbarijalnog uređenja.

Temeljni dokumenti novoga urbarijalnog uređenja su 9. Urbar i Dodatak urbaru te urbarijalni ugovori. Urbar kao obrazac sadržava sve bitne načelne odredbe o urbarijalnom uređenju, a izrađen je kao tiskanica u koju se unose i osnovni konkretni podatci o urbarijalnim normativima i praksi njihove primjene za svaku pojedinu sučiju, odnosno mjesta u okviru sučije. U tom je smislu ključan bio podatak o sastavu cijeloga selišta koji se upisivao u svaki urbar. On je mogao biti isti za sva mjesta u sučiji, ali se mogao i razlikovati po pojedinim mjestima. Ovisno o tom izrađivao se samo jedan urbar za cijelu sučiju, ili više urbara za pojedina mjesta u okviru sučije s različitim sastavom cijeloga selišta. Urbarijalni ugovori koji su na-

³⁸ Pavliček, V. *Uvodna studija*. Sv. 1. edicije *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774–1784*. Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2011. Str. 59–60. Prikazani sustav dokumenata korišten je u sv. 2. iste edicije, koji je naslovljen *Donjopoljski kotar*. Pavliček, V. (ur.), Levanić, K. i Pavliček, V. (prir.) U *Uvodnoj studiji* svaki je od ovih dokumenata shematski prikazan i detaljno opisan.

³⁹ Zapisi navedeni pod brojem 4. i 7. jesu tablice koje prikazuju zemljišta gornih vinograda i davanja od njih, kao i način njihova pravnog uređenja. Ta su zemljišta bila izvanurbarijalna ili pak industrijalna zemljišta ugovornoga karaktera. Davanja od njih uređivala su se ili općom odredbom o davanju devetine od izvanurbarijalnih zemljišta ili pojedinačnim ugovorima. Načelno su davanja od tih zemljišta bila uređena 1755. radom Althanove komisije te su tom prilikom ušla u cjelinu postupka uređivanja davanja podložnika u smislu provjere poštivanja odredbi iz 1755. Pavliček, V. nav. *Uvodna studija*. Str. 3, 80–83, 88–89.

⁴⁰ Sustav klasa zemljišta za Varaždinsku županiju utvrđivan je od 1774. do 1777. Konačno je određen prihvaćanjem kraljevske odluke na Velikoj urbarijalnoj skupštini Varaždinske županije od 21. travnja 1777. HR-HDA-32. 3.1. Urbarijalni naputak, str. 245.

Određivao je koliko rali oranica i kosaca sjenokoša za pojedinu klasu zemljišta čini jedno cijelo selište, posebno u bregovitom kraju, a posebno u ravnici:

Klase zemljišta I. II. III.

Rali oranica (kosaca sjenokoša)

bregoviti kraj: 12 (5), 14 (7), 16 (9),

ravnice: 14 (6), 16 (8), 18 (10).

stali u postupku marijaterzijanskoga urbarijalnog uređenja ili su u okviru toga postupka prihvaćeni kao konačno uređenje odnosa posebnih vrsta podložnika jednako tako čine osnovne zapise novoga urbarijalnog uređenja.

Završnu cjelinu čine zapisi koji prikazuju novo urbarijalno uređenje, tj.: 8. Popis vinograda nastao nakon provjere i utvrđivanja gornih davanja. 10. Popis zemljišta dodijeljenih kmetovima radi nadopuna selišnih pripadnosti prilikom uređenja selišta, 11. Urbarijalna tablica, odnosno popisi davanja podložnika s posebnim statusom (*egzempcionaliste*), 12. Obračun urbarijalnih zaostataka prihoda, izuzevši rabotu, utvrđen prilikom provedbe urbarijalnog uređenja, 13. Pomoćne tablice nastale prilikom uređenja selišta i popisi selišnih šuma, 14. Izvješće županijskih dužnosnika o provođenju urbarijalnog uređenja 15. Geometrijske izmjere selišnih zemljišta podložnika.⁴¹ Ukoliko je sastav selišta u svim mjestima jedne sučije iskazan u urbaru bio isti, i ti su se dokumenti radili u jednom primjerku za cijelu sučiju. Ukoliko je sastav selišta za pojedina mjesta bio različit, što je bilo navedeno već u urbarima, za svako mjesto ili skupinu mjesta s istim sastavom selišta izrađivani su i zasebni dokumenti novoga urbarijalnog uređenja. Takav sustav dokumenta nastao je kao odraz velike raznolikosti prirodnih uvjeta na malim površinama, svojstvene hrvatskim županijama, zbog koje su čak i sela u okviru jedne sučije mogla imati različit sastav jednoga cijelog selišta.

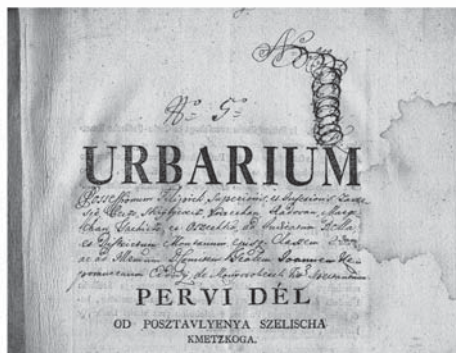
U registraturnom smislu, u okviru sučije kao osnovne provedbene cjeline, koja je bila označena svojim urbarijalnim brojem, zapisi nastali za pojedina mjesta razlikovali su se dodavanjem slovne oznake uz osnovni urbarijalni broj. Tijek razmišljanja provoditelja postupka o načinu označivanja zapisa može se vizualno pratiti na primjeru urbara nastalih za sučiju Bela. U Klasifikaciji mjesta iz 1774. ta je sučija dobila *Urbarijalni broj 5*. U popisu iz 1777. nosi *Broj provjere sela 24.*, a svako selo u okviru sučije ima uz taj broj pridruženu i slovnu oznaku: *A* za Filipić, *B* za Završje Gornje, *C* za Završje Donje, *D* za Pece, *E* za Škriljevec, *F* za Seljanec, *G* za Lovrečan, *H* za Radovan, *I* za Margečan, *K* za Gačice i *L* za Osečku.

⁴¹ Tablica 8. Popisi vinograda nastali nakon provjere i utvrđivanja gornih davanja prikazuje zemljišta gornih vinograda i njihove obveze provjerena i uređena prema pravilima iz 1755., tj. novo stanje na toj vrsti industrijalnoga zemljišta. Stoga je prikazana u ovoj cjelini. Provedbe postupka po pojedinim sučijama stavljaju se u redanju stvarnih dokumenata, s obzirom na to da ne podliježe općim urbarijalnim odredbama, redovito prije osnovnoga dokumenta o novom urbarijalnom uređenju, tj. urbara. Kao posebna podcjelina javljaju se 13. Pomoćne tablice nastale prilikom uređenja selišta i popisi selišnih šuma. One su služile za točniji obračun urbarijalnih, selišnih i općinskih zemljišta te za prikaz dijela šuma koje su ostale u sastavu selišta i za koje je postojao poseban obračun davanja. Tablice selišnih šuma prema svomu su sadržaju dopunske te prikazuju dio urbarijalnih zemljišta i davanja onih podložnika koji su u okviru svojih selišta zadržali tzv. selišne šume i nakon provedbe novoga urbarijalnog uređenja. Iskazane su u ovoj skupini zbog načina prikaza u pismohrani te zbog vrlo rijetkoga pojavljivanja među dokumentima. Zapis 14. Izvješće županijskih dužnosnika o provedbi urbarijalnog uređenja i osobitostima pojedinih mjesta daje cjelokupni pregled provedenih aktivnosti na području opisanih mjesta. Zapis 15. Geometrijske izmjere selišnih zemljišta s obzirom na moguću dvojnost svoje primjene može biti uvršten u tu, ali i u funkcijsku podskupinu Zapisi provjere poštivanja i ispravaka novoga urbarijalnog uređenja. Pavliček, V. nav. *Uvodna studija*. Str. 80–83, 125–132.

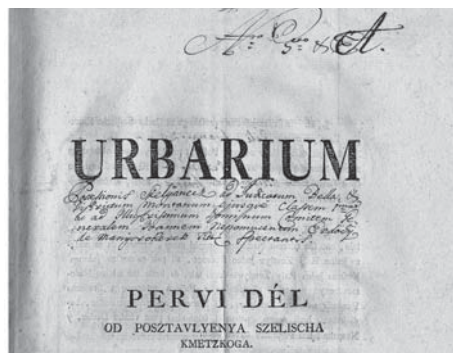
Continuad Praecipuo Inferior Campestris		Campestris	Montano		
Possessione		classis			
1 ^o	2 ^o	3 ^o	4 ^o	5 ^o	
24. ca. A.	5. Bella	Filipic			2 ^o
24. ca. B.		Završje			2 ^o
24. ca. C.		Završje			2 ^o
24. ca. D.		Pece			2 ^o
25. ca. C.		Škriljevec			2 ^o
24. ca. F.		Seljanec			2 ^o
24. ca. G.		Lovrečan			2 ^o
24. ca. H.		Radovan			2 ^o
24. ca. I.		Margečan			2 ^o
24. ca. J.		Osečka			2 ^o
24. ca. K.		Osečka			2 ^o

1. Izvadak iz Klasifikacija mjesta Varaždinske županije iz 1777.

U Državnom arhivu u Varaždinu postoji sačuvan cjelovit uvez izvornih zapisa za tu sučiju, te je moguće pratiti izgradnju sustava registraturnih oznaka urbarijalnih zapisa u okviru sučije kao osnovne provedbene cjeline.⁴²

2. Prva stranica Urbara za sela Donje Završje, Filipić, Gačice, Gornje Završje, Lovrečan, Margečan, Osečka, Pece, Radovan i Škriljevec u okviru sučije Bela, 1778. Precrtane su slovne oznake za svako pojedino selo u okviru sučije, te je ostala oznaka № 5.

3. Prva stranica Urbara sela Seljanec u okviru sučije Bela, 1778. Preko prijašnje slovne oznake za selo Seljanec napisana je oznaka A.

⁴² HR-DAVŽ-876. Urbarijalne knjige i zapisi Varaždinske i dijela Križevačke županije. 2.1. Varaždinska županija, 1. Donjopoljski kotar, 1. Sučija Bela.

Tako je na početnoj stranici urbara za sela Filipić, Završje Gornje, Završje Donje, Pece, Škriljevec, Lovrečan, Radovan, Margečan, Gačice i Osečku vidljivo da su u početku uz broj sučije (prema *Broju urbarijalnoga popisa*, tj. br. 5) navedena i slova koja su označivala mjesta u okviru sučije na koja se urbar odnosio. Naknadno te su slovne oznake vjerojatno ocijenjene kao previše složene te su precrtane, a ostala je samo oznaka sučije, tj. br. 5. na urbaru za veći dio sela u okviru sučije, te oznaka *5 et A* na urbaru za selo Seljanec, mjesto u okviru sučije s drugim sastavom cijeloga selišta. Tako je osnovna provedbena cjelina bila sučija Bela označena registraturnim brojem 5. Unutar te cjeline prema razlici u sastavu cijeloga selišta postoje dvije podcjeline. Jednu su činila mjesta: Donje Završje, Filipić, Gačice, Gornje Završje, Lovrečan, Margečan, Osečka, Pece, Radovan i Škriljevec označena i nadalje samo brojem 5 urbarijalnoga popisa. Drugu podcjelinu činilo je mjesto, odnosno selo Seljanec, označeno oznakom *5 et A*. U načinu označivanja u pismohrani zapisi koji su se odnosili na cjelinu sučije bili su označeni s obje oznake, tj. 5 i *5 et A*.⁴³

U samom postupku, uz oznake osnovne provedbene cjeline i podcjelina, svaki je ključni zapis (od 1. Očitovanja na devet pitanja do 12. Obračun urbarijalnih zaostataka prihoda) dobivao i svoj tekući registraturni broj u skladu s tijekom postupka u konkretnoj sučiji. Tako je česta situacija bila da je isti dokument, od urbara na dalje, za dva različita mjesta ili skupine mjesta u okviru iste sučije imao isti tekući broj, ali se razlikovao po oznaci podcjeline kojoj je pripadao.

Dio dokumenata korištenih u postupku, kao npr. 13. Pomoćne tablice..., 14. Izvješće dužnosnika o provedenom postupku i osobitostima mjesta... ili 18. Opće zabrane, u samom postupku nisu bili označivani posebnim registraturnim brojem. Isto tako u stvarnim uvezima nije u cijelosti bio poštovan ni kronološki princip redanja dokumenata. Vrlo često Izvješća o provedbi postupka stavljana su na početak zapisa za cjelinu ili podcjelinu. U sačuvanim uvezima dokumenti su poredani kronološki tako da su na početak uveza smješteni dokumenti koji vrijede za cijelu sučiju, a u nastavku dokumenti za pojedine podcjeline. No niti u tom uvezi nisu sasvim dosljedni. S obzirom na nedosljednost u redanju dokumenata u sačuvanim uvezima te na činjenicu da postoji veći broj rasutih uveza ili nevezanih spisa, prilikom stvaranja idealnoga niza i prikaza gradiva za objavljivanje korišteno je kronološko načelo prilagođeno potrebama objavljivanja dokumenata. Prikaz redanja dokumenata pripremljenih za objavljivanje s iskazom idealnih brojeva i njihovih stvarnih registraturnih oznaka izgleda ovako:

1. Sučija Bela:⁴⁴ sela Donje Završje, Filipić, Gačice, Gornje Završje, Lovrečan, Margečan, Osečka, Pece, Radovan, Seljanec i Škriljevec
1774–1782.

⁴³ Pavliček, V. nav. doktorski rad. Str. 76–78.

⁴⁴ Cijela sučija označena je brojem 1. u abecednom redanju sučija prilikom objavljivanja dokumenata. Radi preglednosti strukture podataka izostavljeni su podatci o datumu, autentičnosti, jeziku, pečatima i broju stranica koji su u *Marijaterezijanskim urbarima Varaždinske županije 1774–1784*. redovito iskazivani u zbirnom zaglavlju dokumenata jedne sučije, a dodan je tekući registraturni broj dokumenta, koji je u ediciji iskazivan

*Urbarijalni popis br. 5***Sučija Bela (5) i (5 et A)**

1. Očitovanja stanovnika sučije Bela na Devet pitanja, № 1
2. Urbarijalni popis stanovnika sučije Bela, № 2
4. Popis vinograda sučije Bela, № 3
5. Popis i ispitivanje činženjačkih zemljišta u selima Donje Završje, Gačice, Gornje Završje, Lovrečan, Margečan, Osečka, Pece, Škriljevec, № 4 Prilozi 1. i 2: Sažetci isprava izdanih činženjacima, № 1 i 2
7. Popis gornjaka sučije Bela i ispitivanje davanja gornoga prava, № 5

Sela Donje Završje, Filipić, Gačice, Gornje Završje, Lovrečan, Margečan, Osečka, Pece, Radovan i Škriljevec (5)

8. Popis vinograda sela Donje Završje, nakon utvrđivanja gornih davanja, № 6
9. URBAR sela Donje Završje,, № 7
10. Popis zemljišta dodijeljenih kmetovima radi nadopuna selišnih pripadnosti prilikom uređenja selišta u selima Donje Završje, ..., № 8
11. Urbarijalna tablica sela Donje Završje,, № 9
14. Izvješće županijskih dužnosnika o provedbi urbarijalnog uređenja i osobitostima sela Donje Završje.

Selo Seljanec (5 et A)

8. Popis vinograda sela Seljanec nakon utvrđivanja gornih davanja, № 6
9. URBAR sela Seljanec, № 7
10. Popis zemljišta dodijeljenih kmetovima radi nadopuna selišnih pripadnosti prilikom uređenja selišta u selu Seljanec, № 8
11. Urbarijalna tablica sela Seljanec, № 9
14. Izvješće županijskih dužnosnika o provedbi urbarijalnog uređenja i osobitostima sela Seljanec.

Prema konačnoj kraljevskoj odluci o primjeni novoga urbarijalnog uređenja na području Kraljevine Hrvatske od 1780. provodio se nadzor poštivanja i provjera novoga urbarijalnog uređenja.⁴⁵ Tako nastaje podskupina Zapisi provjere poštivanja i ispravka novoga urbarijalnog uređenja od 1780. do 1782., tablice navedene u Popisu dokumenata pod brojem 16. i 17. I taj se nadzor provodio po sustavu sučija. Iako su ti zapisi u postupku povezani sa zapisima provedbe urbarijalnog uređenja, oni su sadržajno posebni, a sustav sučija u to je vrijeme već dijelom izmijenjen. Na temelju tih zapisa nastali su ispravljani primjerci urbara i urbarijalnih tablica. Ti

uz sam dokument. U prikazu navedeni dokumenti biti će objavljeni u 3. sv., koji donosi dodatak izvornika za Donjopoljski kotar.

⁴⁵ Vežić, M. nav. dj. str. 107: Intimat Ugarskog namjesničkog vijeća od 11. 5. 1780. g., točka 2. i 3.

ispravci strukturirani su po prvom ustroju sučija i mjesta, prema strukturi sadržaja istovjetni su prvim primjercima urbara i urbarijalnih tablica, te ih treba i pribrojiti dokumentacijskoj podskupini Zapisi provedbe marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja 1774–1784. U okviru sustava objavljivanja postojali su posebni razlozi zbog kojih su tekst Općih zabrana i Urbarijalne karte stavljeni na kraj prikaza. U slučaju Općih zabrana to je činjenica da je riječ o okružnici koja je nastala 1766. i sadržaj koje se doslovno ponavlja za svaku provedbenu cjelinu, te je kao dokument objavljena samo jednom u Uvodnoj studiji. Urbarijalne karte pak utvrđene su samo za dva mjesta i nije sa sigurnošću utvrđeno jesu li sustavno izrađivane za sva mjesta. Objavljene su kao prilozi zapisima te su u redanju ocijenjene kao dodatni dokument.⁴⁶

Prilozi osnovnim zapisima provedbe terezijanskoga urbarijalnog uređenja

Pojedinim zapisima provedbe marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja, u koliko su postojali, u skladu s uputama urbarijalnih naputaka trebali su biti priloženi zapisi o uređenju urbarijalnih odnosa iz prijašnjega razdoblja, a koji su poslužili i za provedbu novog uređenja. To su mogli biti stariji urbari, urbarijalni ugovori ili *contracti* o korištenju osnovnoga urbarijalnog zemljišta iz prijašnjih vremena. Prilagali su se uz očitovanja stanovnika na Devet pitanja u izvorniku ili u prijepisu. Kao prilozi osnovnim zapisima pojavljivali su se i ugovori o korištenju industrijalnih, odnosno činženih zemljišta, tj. listovi izdani činženjacima, kao i gornji listovi, kojima su uređivani uvjeti posjedovanja i korištenja tih vrsta industrijalnoga zemljišta. Oni su se prilagali popisu činženjačkoga zemljišta ili popisu gornjaka i provjeri davanja gornoga prava. Kako su u izvorniku ili u prijepisu bili označeni pripadajućim brojem, treba ih ostaviti kao priloge osnovnim zapisima, koje su dodatno objašnjavali, poredane prema registraturnomu broju koji su nosili. Sadržajno ti prilozi omogućuju uvid u urbarijalne odnose prije provedbe novoga urbarijalnog uređenja.

Sačuvani cjeloviti uvezi tih zapisa ukazuju na činjenicu da zbog konkretnih prilika za sve sučije nisu bili izrađivani svi dokumenti, npr. popisi pustoselina, popisi činženjačkoga zemljišta, popisi vinograda i njihovih korisnika, odnosno nisu se trebali raditi za ona mjesta u kojima tih vrsta zemljišta nije bilo.

Može se zaključiti da su zapisi neposredne provedbe marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja nastajali prema mjesnomu principu u skladu sa sustavom sučija i mjesta u okviru sučija, da su prema tomu principu označivani u spisovodstvu i odlagani u pismohrani stvaratelja. Tako su dokumenti nastajali za jednu sučiju

⁴⁶ Pavliček, V. nav. *Uvodna studija*. str. 151–158. i *Donjopoljski kotar*. Sv. 2. nav. edicije. Pavliček, V. [ur.], Levanić, K. i Pavliček, V. (prir.). Str. 350 i 420.

u smislu suvremene arhivske terminologije tvorili predmetni spis koji ujedinjuje prikaz urbarijalnih odnosa prije i nakon provedbe urbarijalnog uređenja.⁴⁷

Zapisi marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja na razini sučija u drugim fondovima i zbirkama

Za područje ondašnje Hrvatske osnovne izvore zapisa toga postupka na razini sučija predstavljaju arhivski fondovi tijela koja su neposredno sudjelovala u postupku, tj. fondovi Križevačke, Varaždinske i Zagrebačke, a od 1776. i Severinske županije. Dopunski izvori za tu vrstu gradiva ponajprije su viša upravna tijela iz vremena provedbe postupka, fondovi pravnih i fizičkih osoba koje su u postupku sudjelovale kao zainteresirane strane te upravna i pravosudna tijela koja su sudjelovala u razrješanju feudalnih odnosa polovicom 19. stoljeća. Osim njih se kao potencijalni izvori pojavljuju i zbirke gradiva koje su nastajale tematski, kao različite urbarijalne ili druge zbirke.

Od fondova viših upravnih tijela arhivski fond Hrvatsko kraljevsko vijeće ima veliko značenje za proučavanje tijeka postupka urbarijalnog uređenja s obzirom na to da mu je bila povjerena kontrola urbarijalnih odnosa u Banskoj Hrvatskoj te je u njegovu okviru djelovalo i posebno urbarijalno povjerenstvo. Tako se u tom fondu mogu naći županijske predstavke poslone s velikih županijskih urbarijalnih skupština, izvješća o prihvaćanju kraljevskih odluka s postupcima poduzetim za njihovo provođenje, zapisi sjednica i odluka županijskih urbarijalnih sudbenih stolova o uređenju odnosa posebnih vrsta podložnika s priloženim ugovorima i drugim dokumentima, izvješća kraljevskoga povjerenika i zamjenika dožupana o provedbi urbarijalnog uređenja i drugo. No zapisi neposredne provedbe urbarijalnog uređenja po sučijama u većim količinama zasad u tom fondu nisu pronađeni. Razlog tomu vjerojatno je činjenica da je postupak svoju završnu fazu, nakon brojnih pritužbi, imao tijekom 1780., pa i poslije, tj. u vrijeme kad je Hrvatsko kraljevsko vijeće već ukinuto te njegove zadaće i ovlasti preuzima Ugarsko namjesničko vijeće. Stoga se i zapisi provedbe postupka na razini sučija u svom završnom obliku mogu prije svega pronaći u zapisima Ugarskoga namjesničkog vijeća koji se odnose na područje Hrvatske i Slavonije, tj. u fondu Ugarsko namjesničko vijeće. Hrvatsko-slavonski spisi. U seriji Urbarijalni odjel (*Departamentum urbariale*) postoji petnaestak kutija urbarijalnih zapisa nastalih za područje Varaždinske županije na razini sučija u izvornom, sređenom i cjelovitom stanju, kao i niz kutija tih zapisa za područje drugih županija.⁴⁸

U vrijeme svoga nastanka zapisi o urbarijalnom uređenju obvezatno su bili predavani stranama uključenim u postupak, tj. vlastelinima i podložničkim zajednicama. Tako kao dopunski izvori za to gradivo postoje fondovi feudalnih obitelji,

⁴⁷ Ivanović, J. *Priručnik iz arhivistike*. I dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010. str. 97.

⁴⁸ HR-HDA-13. Ugarsko namjesničko vijeće. Hrvatsko-slavonski spisi. Urbarijalni odjel, Spisi marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja za Varaždinsku županiju, kutije br. 150–164.

svjetovnih i crkvenih vlastelinstava, fondovi tijela Komorske uprave u Hrvatskoj te fondovi slobodnih i kraljevskih gradova koji su imali svojstva plemićke osobe. Iz razumljivih povijesnih okolnosti vrlo rijetko nalazimo sačuvane pismohrane zajednica podložnika te na temelju njih oblikovane fondove. To su isključivo fondovi zajednica s posebnim položajem, ponajprije povlaštenih trgovišta i zajednica slobodnjaka. U dosadašnjim istraživanjima provedenim za potrebe objavljivanja toga gradiva s područja Varaždinske županije, Donjopoljskoga kotara, ta vrsta zapisa utvrđena je u fondovima Obitelj Batthany, Obitelj Bedeković i Obitelj Erdödy, zatim u fondu Slobodnoga i kraljevskoga grada Varaždina. Od fondova zajednica podložnika s posebnim statusom zasad su kao dopunski izvori utvrđeni fondovi Starogradska varaždinska općina te Poglavarstvo Slobodnoga i kraljevskoga povlaštenog trgovišta Krapina.

Ustanove koje su sudjelovale u postupku razrješenja urbarijalnih odnosa u drugoj polovici 19. st. koristile su zapise marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja kao pouzdanu i ujednačenu dokumentacijsku osnovu. U tom smislu kao dopunski izvori postoje fondovi sudova koji su u drugoj polovici 19. st. djelovali kao urbarijalni sudovi, pa su provodili postupke razrješenja urbarijalnih odnosa, te fondovi drugih javnih ustanova koje su sudjelovale u tom postupku. U Državnom arhivu u Varaždinu ta vrsta zapisa u većoj je količini nađena u fondu Kraljevskoga sudbenoga stola u Varaždinu, koji je djelovao i kao Urbarski sud, u seriji VI – Stvari koje se tiču grunтовnica i vlastelovnica. Tijekom evidentiranja ti su zapisi izdvojeni te su poslužili kao osnova za oblikovanje zbirke Urbarijalne knjige i spisi Varaždinske i dijela Križevačke županije. U Hrvatskom državnom arhivu u tom smislu postoji fond Zemljorasteretno ravnateljstvo u Zagrebu, serije zapisa: Isplatiteljni odbor za pretplatu urbarijalnu i Popisi operata.

Za potrebe ovoga rada pregledani su i drugi fondovi viših upravnih tijela koja su djelovala u vrijeme razrješenja feudalnih odnosa, no veći broj zapisa nastalih na razini sučija u tim fondovima zasad nije utvrđen.⁴⁹

U okviru Varaždinskoga arhiva kao dopunski izvor najsadržajnija je Zbirka urbarijalnih knjiga i spisa Varaždinske i dijela Križevačke županije. Sličnu zbirku posjeduje npr. i Državni arhiv u Zagrebu, a nazvana je Zbirka Urbarialia. Urbarijalni zapisi utvrđeni su i u drugim zbirkama pojedinih arhiva, npr. u Zbirci rukopisa Arhiva HAZU, što dodatno govori o značenju točnoga identificiranja i opisa te vrste dokumenata.

⁴⁹ HR-HDA-22. Ugarska dvorska komora. Urbarski spisi i popisi posjeda. Hrvatski spisi; HR-HDA-67. BANSKO VIJEĆE (1848–1850): Urbarski odbor; HR-HDA-69. Hrvatsko slavonsko namjesništvo (1854–1861): Opći odjel; HR-HDA-70. Namjesničko vijeće (1861–1869); HR-HDA-78. Zemaljska vlada: Odjel za unutarnje poslove (1869–1921), Odsjek za urbarske, zemljorasteretne i regionalno odštetne poslove; HR-HDA-12. Varaždinska županija (1850–1924): Odbor za urbarijalne predmete.

Ustroj i vrste urbarijalnih zapisa na razini sučija u fondovima drugih županija

Kako se urbarijalno uređenje na području hrvatskih županija odvijalo prema jedinstvenim kraljevskim odredbama i priloženim napatcima, tako su vrijeme i način provedbe te primijenjeni dokumenti i ustroj dokumenata gotovo identični.

U usporednoj analizi utvrđen je i isti niz dokumenata, od snimanja postojećega stanja do dokumenata koji prikazuju novo stanje zemljišta i obveza podložnika nakon provedbe urbarijalnog uređenja. Uvidom u pojedine dokumente potvrđena je istovjetnost ili pak velika podudarnost obrazaca korištenih na području drugih hrvatskih županija s onima korištenim na području Varaždinske županije. Manje razlike utvrđene kod pojedinih tablica ukazuju na to da je svaka županija izrađivala svoje tablice s određenim prilagodbama, a prema jedinstvenim obrascima kakvi postoje u već spomenutoj *Knjizi napataka* u Zbirci urbarijalnih knjiga i spisa Varaždinske i dijela Križevačke županije u Arhivu u Varaždinu i koja je, kao ogledni primjerak, vjerojatno bila dostavljena i drugim županijama.⁵⁰ Istovjetnost primijenjenih obrazaca može se pratiti i u pojedinim radovima u kojima se objavljuju izvornici postupka urbarijalnog uređenja za pojedina mjesta Zagrebačke i Severinske županije.⁵¹

Uvidom u dokumente utvrđen je isti mjesni sustav provedbe postupka, tj. u okviru županijskih kotareva postojao je sustav sučija s mjestima u okviru sučija. I registraturni sustav bio je gotovo identičan. U većini slučajeva sučije su bile označivane određenim brojem u nizu, a za pojedina sela ili skupine sela s istim sastavom cijeloga selišta dodane su slovne oznake za dokumente konačne provedbe uređenja. Za pojedina mjesta Severinske i Zagrebačke županije utvrđena su manja odstupanja od toga sustava, pa su jedinstvenim urbarijalnim brojem označeni svi početni dokumenti za određenu skupinu sela, a ta skupina mogla je obuhvaćati i veći broj sučija. U tim slučajevima, od urbara nadalje, slovnom su oznakom dodatno označivana mjesta koja su ili činila posebnu sučiju ili su imala isti sastav cijeloga selišta. No u osnovi je bitno da i u tom slučaju urbarijalni broj obuhvaća cjelinu dokumenata, od snimanja početnoga stanja urbarijalnih odnosa do dokumenata

⁵⁰ Na primjer, urbarijalni popis stanovnika u iskazu selišnih zemljišta podložnika prikazuje i tzv. selišne vinograde (*vineae sessionales*) za područje Zagrebačke i Severinske županije, ali ne i Varaždinske. Obrazac za popis i ispitivanje činjenjačkih zemljišta primijenjen u Zagrebačkoj i Severinskoj županiji u cijelosti je identičan onomu objavljenomu u *Knjizi napataka*, a od obrasca za područje Varaždinske županije razlikuje se u trećem stupcu, u kojem navodi da korisnici činjenjačkih zemljišta mogu biti domaći, tj. stanovnici opisivanoga mjesta, ili strani, tj. stanovnici drugih mjesta (*et possidentur per domesticum vel extraneum*). U urbarijalnim zapisima fonda Severinske županije često se pojavljuje i tablica udaljenosti zemljišta podložnika, koja se u Križevačkoj pojavljuje kao tiskanica tablica davanja slobodnjaka u selu Đelekovec i slično. HR-HDA-13. Ugarsko namjesničko vijeće. Hrvatsko – slavonski spisi. Urbarijalni odjel (1747–1848.) kutije br. 55, 57, 76, 77.

⁵¹ U tom se smislu mogu spomenuti radovi Vjekoslava Noršića *Odnosaji općine Samobor g. 1774* (1914), Josipa Adamčeka *Urbarijalna regulacija sela Kapelščak 1774–1778* (1970) te Ivana Ercega *Dokumenti o urbarijalnom uređenju u općini Delnice 1774/1786* (1986) i *Urbarijalni zapisi sučija Grabalj, Gerovo, Čabar 1774/1803* (nastavak) (1987) i drugi.

novoga urbarijalnog uređenja, te tako čini predmetnu cjelinu zapisa nastalih u tom postupku.⁵²

Zaključak

S obzirom na sadržajnost, složenost strukture i širinu primjene sve je dokumente bilo potrebno detaljnije opisati te objasniti njihov složeni registraturni sustav. Time se omogućuje njihovo potpunije razumijevanje, prostorno i vremensko točnije identificiranje i povezivanje te sustavno objavljivanje. Dosad je to gradivo objavljivano uglavnom sporadično, za pojedina mjesta ili sučije. Na taj način prikazano ono je bilo značajan izvor za proučavanje lokalne, opće i gospodarske povijesti, socijalnih i demografskih kretanja, proučavanje toponima, prezimena i druga jezična istraživanja, za proučavanje povijesti okoliša i drugo.

Pomak prema sustavnomu, cjelovitomu objavljivanju te vrste gradiva predstavlja edicija Državnoga arhiva u Varaždinu *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784.*, u kojoj se, po županijskim kotarevima, objavljuje gradivo svih 136 sučija, odnosno 334 mjesta. U pripremi edicije napravljene su predradnje koje se velikim dijelom mogu koristiti i za objavljivanje gradiva drugih hrvatskih županija.

Kako je sam postupak na području hrvatsko-ugarskih zemalja u cijelosti proveden najprije na području slavonskih županija, može se pretpostaviti da su stečena iskustva, a vjerojatno i način provedbe, kao i tipski dokumenti, uz određene izmjene i dopune, bili korišteni i za provedbu urbarijalnog uređenja u ugarskim županijama, pa tako i za područje Međimurja, koje je u to vrijeme bilo u okviru Županije Zala. S obzirom na to da su upute za ugarske županije bile priložene kraljevskom naputku za provedbu uređenja na području hrvatskih županija, vjerojatna je i velika podudarnost primijenjenih obrazaca na tim područjima. Slijedom toga moguće je usporednim prikazom i objašnjenjem u postojećim izvorima, kao i povezivanjem s već objavljenim izvorima, te dokumente utvrditi kao vrlo široku i ujednačenu bazu podataka za područje današnje kontinentalne Hrvatske, pa i šire područje na kojem je za Habsburške Monarhije obitavao hrvatski živalj.⁵³ Tako prikazano i objavljeno, to gradivo može biti vrijedan izvor i za proučavanje nacionalne povijesti.

Na susretljivosti prilikom korištenja dokumenata i korisnim savjetima zahvaljujem kolegi Ladislavu Dobrici.

⁵² HR-HDA-13. Ugarsko namjesničko vijeće. Hrvatsko-slavonski spisi. Urbarijalni odjel (1747–1848.), kutije br. 55, 57, 76,77; HR-HDA-30. Severinska županija, 30.4. Urbarijalna regulacija, kut. 68 i 69; HR-DAVŽ-876. Urbarijalne knjige i spisi Varaždinske i dijela Križevačke županije, 2.2. Križevačka županija, 1. Podravski kotar, kut. br. 8.

⁵³ Udvari, I. *A Mária Terézia-féle úrbérrendezés forrásai magyarországi délszláv népek nyelvén I. Nyomatványok.* Nyíregyháza 2003.

Literatura

Adamček, J. Urbarijalna regulacija sela Kapelšćak 1774–1778., KAJ časopis za kulturu i prosvjetu (Zagreb). 3, 2 (1970), str. 18–22.

Beuc, I. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527–1945)*. Zagreb 1969.

Dobrica, L. *Sumarni inventar Varaždinske županije (XIII. st.–1850)*. Rukopis u Hrvatskom državnom arhivu. Zagreb 2005.

Donjopoljski kotar. Sv. 2. edicije *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774–1784*. Pavliček, V. [ur.], Levanić, K. i Pavliček, V. (prir.) Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2011.

Erceg, I. Dokumenti o urbarijalnom uređenju u općini Delnice 1774/1786. *Vjesnik – HARiP* (Pazin–Rijeka). XXVIII, (1986), str. 15–60.

Erceg, I. Urbarijalni zapisi sučija Grabalj, Gerovo, Čabar... 1774/1803. (nastavak), *Vjesnik – HARiP* (Pazin–Rijeka). XXIX, (1987), str. 9–72.

Ivanović, J. *Priručnik iz arhivistike*. I dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010.

Janković, J. *Postanak i razvoj županijskog arhiva*. II pogl. U: *Pabirci po povijesti županije Varaždinske*. Varaždin 1898.

Karaman, I. Postanak i značenje privremenog urbara za Hrvatsku iz 1755. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu* (Zagreb). 4 (1962), str. 51–78.

Noršić, V. Odnosaji općine Samobor g. 1774. *Vjesnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arhiva* (Zagreb). 16 (1914), str. 216–223.

Pandžić, M. Naputak za Hrvatsko kraljevsko vijeće iz 1767. g. i Nadopuna naputka iz 1770. g. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 19/20. (1976/77), str. 185–205.

Pandžić, M. *Arhivi i pismohrane u doba Hrvatskog kraljevskog vijeća (1767 – 1779)*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.

Pavliček, V. *Arhivsko gradivo Terezijanske urbarijalne regulacije Varaždinske županije*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu 27. lipnja 2012.

Pavliček, V. *Uvodna studija*. Sv. 1. edicije *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774–1784*. Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2011.

Potrebica, F. *Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća*. U: *Hrvatske županije kroz stoljeća*. Mirošević F. i drugi (ur.). Zagreb: Školska knjiga, 1996. Str. 49–70.

Vežić, M. *Urbar hrvatsko-slavonski*. Zagreb: Pravničko društvo u Zagrebu, 1882.

Vodič kroz arhivsko gradivo. Sv. XV. i XVI. Rukopis u Hrvatskom državnom arhivu. Zagreb 1964.

Zaključci Hrvatskog sabora VIII (1759–1773). Filipović I., Hrg M., Križman M. i Šojat V. (prir.) Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1971.

Izvori

HR-DAVŽ-876. Urbarijalne knjige i spisi Varaždinske i dijela Križevačke županije

HR-HDA-13. Ugarsko namjesničko vijeće. Hrvatsko-slavonski spisi. Urbarijalni odjel (1723–1848.)

HR-HDA-32. Varaždinska županija (XIII. st.–1850). Urbarijalni spisi (1774–1847.)

HR-HDA-12. Hrvatsko kraljevsko vijeće (1767–1779.)

Prilozi

1. Izvadak iz Klasifikacija mjesta Varaždinske županije, *Classificatio locorum inelyti Comitatus Varasdinensis*, HR-HDA-32. 3.1. Urbarijalni naputak, str. 260.

2. Prva stranica Urbara za sela Donje Završje, Filipić, Gačice, Gornje Završje, Lovrečan, Margečan, Osečka, Pece, Radovan i Škriljevec u okviru sućije Bela. HR-DAVŽ-876. 2.1. Varaždinska županija, 1. Kotar Donjopoljski: 1. Sućija Bela, kut. 1.

3. Prva stranica Urbara sela Seljanec u okviru sućije Bela. HR-DAVŽ-876. 2.1. Varaždinska županija, 1. Kotar Donjopoljski: 1. Sućija Bela, kut. 1.

Summary

THE ORGANIZATION OF THE RECORDS OF MARIA THERESIA'S SOCAGE TENURE REGULATION ON THE EXAMPLE OF VARAŽDIN COUNTY

Maria Theresia's socage tenure regulation on the territory of Croatian counties was carried out in the period from 1774 to 1780, but particular corrections and final completion of contracts for specific kinds of villeins lasted up to 1784. The procedure was carried out according to the royal provisions and instructions with minor adaptations to local conditions. Thus the socage tenure regulation instructions determined the important role of the royal commissioner for socage tenure regulation, holding of separate socage tenure regulation county councils and court sessions, the implementation of the procedure according to the local public law organization, the course of the proceedings and all the key documents needed for its implementation. These provisions were reflected in the formation of socage tenure regulation records as a separate documentation entity, and

within it, the formation of a special system for the records of immediate implementation of socage tenure regulation on the level of judicial districts (*iudicatus*) or places within the districts. On the basis of the historical review of the arrangement and the analysis of the structure of socage tenure regulation documents a Proposal for structuring/ Virtual plan for arrangement of this documentation whole was made within the archives of Varaždin County, which fully extends to the period after socage tenure reform, i.e. to 1847. The types and structure of records created on the level of judicial districts (*iudicatus*) in the process of implementing the new regulation are presented in more detail. The system of judicial districts (*iudicatus*) as the basic implementation units is described, as well as the existence of documentation subgroups for places within judicial districts (*iudicatus*) if there were local differences in the composition of entire units of land (*sessiones*), which are the basic standard for the implementation of the new regulation. The paper points out to the existence of the identical records system on the level of judicial districts (*iudicatus*) in other Croatian counties and lists other fonds and collections as additional sources. Considering the wealth of content and uniformity of application of these typical records over a wide area, they are rated as an excellent source of information for many historical and other studies, and they should be systematically displayed in our historiography.

Keywords: *Maria Thresia's socage tenure regulation of Croatian counties, Varaždin county, socage tenure regulation instructions, the territorial principle of implementing the procedure, judicial districts (iudicatus), places within judicial districts (iudicatus), the structure of the whole of socage tenure regulation documents, types of documents, the structure of records on the level of judicial districts (iudicatus), additional sources*